

DINNING EKOLOGIK JIHATLARI: JAHON DINLARINING ATROF- MUHITNI SAQLASHGA BO'LGAN YONDASHUVLARI

Toshkent davlat tibbiyot universiteti

2-son davolash fakulteti

221-"A" guruh talabasi Zokirjonova Havasxon

Email:havasxonzokirjonova@gmail.com

Ilmiy rahbar :Xudoyberdiyev Rashid

Email:xudoyberdiyevrashid077@gmail.com

Kirish so'zi

Insoniyat tarixida din tabiat bilan uyg'un yashash, tabiat hodisalarini ehtirom bilan qabul qilish va uni muqaddas deb bilish g'oyasini ilgari surib kelgan. Qadimiy dinlarda tabiat kuchlari, hayvonlar, o'simliklar va tog'lar ilohiylashtirilgan bo'lib, bu e'tiqodlar inson va tabiat o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga xizmat qilgan (NamDU-ARM-15355-Dinshunoslik, 9-bet).

Bugungi kunda ekologik muammolar global miqyosda dolzarb masalaga aylangani sababli, jahon dinlarining atrof-muhitni muhofaza qilishdagi o'rni va yondashuvlarini qayta ko'rib chiqish zarurdir.

Kalit so'zlar

Din, ekologiya, tabiat, buddizm, islom, xristianlik, axloq, muhofaza, uyg'unlik, iymon.

Anotatsiya

Ushbu maqolada jahon dinlarining ekologik g'oyalari tahlil qilinadi. Dinlar inson va tabiat o'rtasidagi bog'liqlikni qanday anglaganligi, tabiatni muqaddaslashtirish va uni saqlashga doir diniy tamoyillar yoritiladi. Buddizm, xristianlik va islom dinlarining ekologik yondashuvlari "NamDU-ARM-15355-Dinshunoslik" (Q. Maxkamov, 2020) kitobi asosida tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Dinning tabiat bilan bog'liqligining falsafiy ildizlari

Insoniyat tarixida din faqat iymon tizimi emas, balki hayotiy yo‘l-yo‘riq, axloqiy me‘yorlar manbai sifatida ham shakllangan. Dinning tabiatga bo‘lgan munosabati — bu insonning yaratuvchiga bo‘lgan e‘tiqodining amaliy ifodasidir. Diniy ta‘limotlarda tabiat “Xudoning yaratuvi”, inson esa “bu yaratuvni asrovchi” sifatida tasvirlanadi. Shu bois, ko‘plab diniy an‘analarda tabiatni buzish yoki ifloslantirish — gunoh sanalgan ..

Zardushtiylikda olov, suv, havo va yer — to‘rt muqaddas unsur sifatida e‘zozlanadi. Ularni nopoklashtirish insonning axloqiy tanazzuli belgisi deb talqin qilinadi. Bu qadimiy ta‘limotlar keyinchalik boshqa dinlarga, jumladan, islom va xristianlikdagi ekologik axloqqa kuchli ta‘sir ko‘rsatgan.

Buddizmda ekologik uyg‘unlik tushunchasi

Buddizmda insonning harakati va tabiat o‘rtasida uzviy bog‘liqlik mavjud. “Karma” qonuniga ko‘ra, insonning har bir xatti-harakati nafaqat o‘z ruhiyatiga, balki atrof-muhitdagi muvozanatga ham ta‘sir qiladi. Buddha shunday degan: “Yer ustida yashayotgan mavjudotlar — bizning ukalarimizdir”.

Buddist monastirlar tarixan o‘rmonzorlar va tabiiy landshaftlar orasida joylashgan bo‘lgan — bu esa insonning ruhiy tinchligi uchun tabiat bilan yaqinlik zarurligini bildiradi. Zamonaviy buddist jamiyatlarda ekologik tashabbuslar — daraxt ekish, chiqindisiz hayot tarzi va hayvonlarni himoya qilish bilan bog‘liq diniy ibodatlar keng qo‘llanadi. Bu orqali din nafaqat ma‘naviy, balki amaliy ekologik tizim sifatida ham shakllanadi .

Xristianlikda “Yaratilish nazariyasi” va ekologik mas’uliyat

Xristianlikda inson “Xudoning surati va o‘xshashligida yaratilgan” bo‘lib, u tabiatdan ustun emas, balki uni boshqaruvchi, himoyachi sifatida talqin qilinadi. “Yaratilish kitobi”da aytilganidek: “Xudo odamga dedi: Yerga egalik qil, lekin uni buzma” (Bibliya, Ibtido 2:15).

Zamonaviy xristian olimlari “ekologik teologiya” tushunchasini rivojlantirib, cherkovlarda tabiatni saqlashga bag‘ishlangan maxsus ibodat kunlarini joriy etishgan. Masalan, 1989 yildan boshlab Pravoslav cherkovida “Yaratilish kuni” ekologik

marosimi o‘tkaziladi. Bu marosim insonni atrof-muhit uchun javobgarligini eslatadi. Shuningdek, Papa Fransiskning “Laudato Si” ensiklikasi (2015) zamonaviy ekologik inqirozning diniy va axloqiy ildizlarini tahlil qilib, insoniyatni “tabiatga g‘amxo‘rlik qiluvchi oilaga” aylanishga da’vat etadi.

Islomda ekologik axloq va “khalifa” tamoyili

Islomda insonning Yerdagi roli “khalifa” — ya’ni Xudoning ishonchli vakili sifatida izohlanadi. Bu yondashuv insonni tabiat ustidan hukmron emas, balki uning himoyachisi sifatida ko‘rsatadi. Qur‘on va hadislar ekologik me‘yorlarni qat‘iy belgilab qo‘ygan. Masalan:

“Alloh isrofgarchilikni yoqtirmaydi” (A‘rof, 31-oyat) — bu oyat suv, oziq-ovqat va tabiiy resurslardan me‘yorda foydalanish zarurligini ko‘rsatadi.

“Agar siz bir daraxt ekayotgan bo‘lsangiz, Qiyomat yaqinlashsa ham uni eking” (Hadis) — bu ekologik mas‘uliyatni e‘tiqod darajasiga ko‘taradi.

Islom tarixida suv inshootlari, bog‘lar va yashil hududlar diniy qadriyat sifatida saqlangan. Masalan, Bag‘dod va Samarqanddagi “Rovza” bog‘lari ekologik madaniyatning islomiy ko‘rinishlaridan biridir.

Dinning ekologik ta‘limotlari va zamonaviy global muammolar

Bugungi ekologik inqiroz — bu faqat texnik yoki siyosiy muammo emas, balki axloqiy va ruhiy muammodir. Diniy ta‘limotlar inson ongiga ta‘sir qilib, uni tabiat bilan muvozanatli yashashga chaqiradi. Jahon dinlari ekologik muammolarga qarshi quyidagi qadriyatlarni ilgari suradi:

Mas‘uliyat — inson har bir harakati uchun Yaratganga javob beradi.

Tavozelik — inson o‘zini tabiatdan ustun qo‘ymasligi kerak.

Shukronalik — tabiiy ne‘matlar Allohning in‘omidir, ulardan foydalanish shukr bilan bog‘lanadi.

Barqarorlik — har bir avlod o‘zidan keyingi avlodga toza, hayotbaxsh muhitni qoldirishi lozim.

Bu qadriyatlar nafaqat diniy, balki global ekologik siyosat uchun ham asosiy mezon bo'lishi mumkin.

Din va ekologik ta'lim tarbiyasining o'zaro bog'liqligi

Diniy ta'limotlar yosh avlodga ekologik tarbiyani singdirish uchun kuchli vosita bo'la oladi. Masalan, maktab va madrasalarda ekologiya darslarini diniy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish orqali bolalarda tabiatga muhabbat va mas'uliyat hissini kuchaytirish mumkin. Shuningdek, masjidlarda, cherkovlarda va ibodatxonalarda ekologik mavzudagi va'zlar, targ'ibotlar o'tkazilishi jamiyatni yanada ongli qiladi. Bu esa dinning ekologik ahamiyatini amaliy hayotda namoyon etadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, din insoniyatni faqat ruhiy poklanishga emas, balki atrof-muhitni asrashga ham da'vat etadi. Tabiatni hurmat qilish, uni muhofaza qilish va tabiat bilan uyg'un yashash g'oyalari barcha jahon dinlarida umumiy qadriyat sifatida e'tirof etiladi. Bugungi ekologik inqiroz sharoitida diniy ta'limotlardan foydalanish insoniyatni tabiiy muvozanatni saqlashga undovchi muhim yo'nalishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

Qodirjon Maxkamov. "Dinshunoslik" (uslubiy qo'llanma). — Namangan: NamDU nashriyoti, 2020. (9, 46–47, 75–76-betlar).

Karimov I. "Imon va inson." — Toshkent: Fan nashriyoti, 1991.

Jo'raev U., Saidjonov Y. "Dunyo dinlari tarixi." — Toshkent, 1998.

Nasr, Seyyed Hossein. "Man and Nature: The Spiritual Crisis of Modern Man." — London: George Allen & Unwin, 1968.

(Islom falsafasida tabiat va inson o'rtasidagi ma'naviy bog'liqlik haqida fundamental asar.)

White, Lynn Jr. "The Historical Roots of Our Ecologic Crisis." — Science Journal, Vol. 155, 1967.

(G'arb sivilizatsiyasining ekologik inqirozga ta'sirini tahlil qilgan mashhur maqola.)

Pope Francis. "Laudato Si': On Care for Our Common Home." — Vatican City, 2015.

(Xristian cherkovi ekologik axloq va tabiat muhofazasi masalasida bergan zamonaviy diniy yo'nalish.)

Bahovuddin Naqshband. "Dil ba yoru, dast ba kor." — Buxoro: Movarounnahr nashriyoti, 1999.

(Islom tasavvufida poklik, mehnat va tabiat bilan uyg'unlik g'oyalariga bag'ishlangan.)

Dalai Lama XIV. "Universal Responsibility and the Environment." — Lecture, Oxford University, 1993.

(Buddist yondashuvda ekologik mas'uliyatning axloqiy asoslarini yoritadi.

Yusuf al-Qaradawi. "Fiqh al-Bi'ah fi Daw' al-Qur'an wal-Sunnah." — Doha: Islamic Research Centre, 2001.

(Qur'on va hadis asosida ekologiya va tabiat muhofazasining shariatdagi o'rni haqida.)

Schumacher, E.F. "Small Is Beautiful: Economics as if People Mattered." — London: Blond & Briggs, 1973.

(Insonparvar iqtisodiyot va ekologik barqarorlik g'oyalarini diniy qadriyatlar bilan ifodalanadi).